

INHOUD

(uitvoerige inhoudsopgaven blz. 289)

AAN DE LEZER	7
EERSTE VOORDRACHT, Dornach, <i>vrijdag 18 oktober 1918</i> Het opkomen van de bewustzijnsimpuls	9
TWEEDE VOORDRACHT, 19 oktober 1918 Over de symptomatologie van de nieuwe tijd	45
DERDE VOORDRACHT, 20 oktober 1918 Karakteristieke aspecten van de historische symptomen van de nieuwe tijd	83
VIERDE VOORDRACHT, 25 oktober 1918 De historische betekenis van de natuurweten- schappelijke denkwijze als symptoom	115
VIJFDE VOORDRACHT, 26 oktober 1918 Het bovenzinnelijke element in de historische beschouwing	145

ZESDE VOORDRACHT, 2 november 1918	
Religieus-historische impulsen van het vijfde na-Atlantische tijdperk	173
ZEVENDE VOORDRACHT, 3 november 1918	
De samenhang van diepere Europese impulsen met de impulsen van deze tijd	199
NAWOORD – <i>Frans Lutters</i>	247
AANTEKENINGEN BIJ DEZE UITGAVE	265
AANTEKENINGEN BIJ DE TEKST	267
LITERATUUR	287
UITVOERIGE INHOUDSOPGAVEN	289
RUDOLF STEINER OVER DE VERSLAGEN VAN DE VOORDRACHTEN	295

UITVOERIGE INHOUDSOPGAVEN

EERSTE VOORDRACHT, *Dornach, 18 oktober 1918*

De opkomst van de bewustzijnsimpuls

9

Symptomatologie: de ware werkelijkheid achter de uiterlijke gebeurtenissen. Het belangrijkste de omwentelingen, de grote keerpunten. De universele impuls in de middeleeuwen is het rooms-katholicisme. De uitbreiding daarvan gepaard gaande met aanhoudend botsen met het rooms-germaanse keizerrijk. Symptomatisch keerpunt: verhuizing van de paus naar Avignon in 1309. De Orde van de Tempeliers, haar samenhang met het christendom en de pausen. Ander symptoom: de trektochten van de Mongolen. Uit de strijd tussen geestelijke en wereldlijke macht ontstond een eenheidsrijk, dat zich later in tweeën deelde: Frankrijk en Engeland. Keerpunt: de verschijning van de Maagd van Orleans, samen met het eerste optreden van nationale impulsen. Gelijktijdig beginnend conflict tussen Midden- en Oost-Europa. Opkomst van het huis Habsburg. Er vormen zich steden met eigen denkwijze. In Engeland parlementarisme: impulsen van de bewustzijnsziel. Geleidelijke ontwikkeling van wat later het Russische Rijk wordt. In Engeland meer nationale nuance, in Frankrijk meer het persoonlijkheidselement. Dat laatste mondt uit in de revolutie, het eerste tot het liberalisme. Impuls van de bewustzijnsziel in Engeland: Jacobus I.

TWEEDE VOORDRACHT, 19 oktober 1918

Over de symptomatologie van de nieuwe tijd

45

Engeland en Frankrijk. In Frankrijk op nationale basis versterking van de staatsgedachte. De hoogste glans en gelijktijdig het begin van de neergang: Lodewijk XIV. Franse Revolutie: emancipatie van de persoonlijkheid. Misverstanden betreffende de leuzen 'vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid' zorgt voor verwarring. Franse Revolutie: ziel zonder lichaam, Napoleon: lichaam zonder ziel. De vrijmetselarij haalt impulsen uit het Egyptisch-Chaldeeuwse tijdperk naar de bewustzijnsziel. Twee stromen van de nieuwe geschiedenis: enerzijds vrijheid, gelijkheid en broederschap; anderzijds het streven van individualiteiten de ontwikkeling voor hun eigen doeleinden te gebruiken. Het socialisme: drie karakteristieke elementen: theorie van de klassenstrijd, economische opvatting over de meerwaarde, historische materialisme. Het socialisme neigt naar het internationale. Historisch symptoom van de moderne tijd: er worden toestanden gecreëerd die onoplosbare problemen veroorzaken.

DERDE VOORDRACHT, 20 oktober 1918

Karakteristieke kanten van de historische symptomen van de moderne tijd

83

Het machinetijdperk. Het belang van het streven naar kolonisatie voor het bewustzijns tijdperk: van oudsher aanwezige verschillen tussen de mensen worden door de impuls van de bewustzijnsziel opgeheven. Onderscheid tussen de natuurwaarneming en het inzicht door het experiment. Omzetting van het experiment naar de sociale ordening: techniek. Techniek zet het dode in de maatschappelijke ordening. De mens kan door tegenslagen de bewustzijnsziel ontwikkelen. Parlementarisme leidt ten slotte tot het uitwissen van de persoonlijkheid. Toonaangevend voor het huidige tijdperk:

geheim van geboorte en dood. Het de dood brengende element in de Russische geschiedenis, omdat daar de kiemen voor de ontwikkeling van het geestzlf liggen. Zin van het bewustzijnszieletijdperk: opstijgen naar bovenzinnelijke impulsen. Onder andere de geneeskunde moet de weg naar buiten vinden naar de 'kosmische symptomatologie', naar de kosmische samenhangen.

VIERDE VOORDRACHT, 25 oktober 1918

De historische betekenis van de natuurwetenschappelijke denkwijze als symptoom

115

Onderscheid tussen de natuurbeschouwing en het natuuronderzoek via het experiment. Het bestuderen van historische feiten als beelden van openbaringen van de daarachter liggende ware werkelijkheid leidt tot een bovenzinnelijk element. Russische Revolutie: symptoom voor het actief worden van nieuwe ideeën. Maar ideeënarmoede bij de leiders. Druk- en zuigprobleem. Het proletariaat brengt gemakkelijk begrijpelijke impulsen in de mensheidsontwikkeling, beschouwt het wereldgebouw als een grote machine en wil ook de maatschappelijke ordening naar dat voorbeeld vormen. Het proletariaat heeft belangstelling voor wereldbeschouwelijke vragen. Bewustzijnszieletijdperk: afzondering van de één van de ander. Voor de toekomst is een levendige belangstelling van mens tot mens noodzakelijk. Inzicht in geboorte kan alleen ontstaan door de bevruchting van de kant van de nieuwe openbaring; dood door alles wat men schept. In het sociale leven moet geboorte en dood nu bewust verweven worden. In het vijfde tijdperk ontwikkelt het kwaad zich innerlijk in de mens, in het zesde tijdperk zal het naar buiten stralen.

VIJFDE VOORDRACHT, 26 oktober 1918

Het bovenzinnelijke element in de
historische beschouwing

145

Verband tussen het mysterie van het kwaad met het mysterie van de dood en het mysterie van Golgotha. Taak van de in het heelal werkende krachten, die de mens de dood brengen: de mensen het vermogen van de bewustzijnsziel brengen. De krachten van het kwaad in de kosmos veroorzaken niet de kwade handelingen van de mensen; die zijn slechts een bijverschijnsel. In het onderbewustzijn van de mens zijn deze krachten aanwezig als neigingen tot het kwaad, ze grijpen slechts een deel van het menselijk wezen aan. Onderlinge interesse van de mensen voor elkaar moet op vier manieren bevorderd worden: 1. De opvoeding moet uit het kunstzinnige ontwikkeld worden; daardoor ontstaat het innerlijk beleven in de warmte-ether. 2. Ontwikkeling van het vermogen door de taal bij de andere mens zijn relatie tot de hiërarchie te begrijpen. Als het lukt om in de taal het gebaar te pakken, dan zal door de taal de ziel van de mens gehoord worden. Daardoor zal er een kleurengevoel veroorzaakt worden. 3. Zal de mens in de toekomst de gevoelstoestand van de ander in zichzelf, in zijn adem ervaren. 4. Zullen de mensen op het gebied van het willen moeten leren elkaar te 'verteren'. Wat momenteel als het kwaad in verschijning treedt is een bijverschijnsel van wat op zo'n manier in de ontwikkeling van de mensheid moet ingrijpen.

ZESDE VOORDRACHT, 2 november 1918

Religieus-historische impulsen van
het vijfde na-Atlantische tijdperk

173

De kruising van drie evolutiestromingen in iedere mens. Het geleidelijke terugtreden van het lichamelijke vermogen tot ontwikkeling veroorzaakt de ene stroming, waarin nu de mensheid als één geheel de gewaarwordingsziel tot ont-

wikkeling brengt. Een tweede evolutiestroming is die waarin de individuele mens de bewustzijnsziel ontwikkelt. En een derde is de evolutiestroming die de aard van het afzonderlijke volkselement in haar ontwikkeling laat zien. In de ziel van de mens grijpen deze drie stromingen in. Differentiaties van de in de tijd doorwerkende Christusimpuls. Christusvolk. Kerkenvolk. Verzet tegen de Rooms-katholieke kerk aan het begin van de vijftiende eeuw. Het jezuïtisme schiet het romanisme te hulp. Het goetheanisme wil precies het tegendeel van wat het jezuïtisme wil.

ZEVENDE VOORDRACHT, 3 november 1918

De samenhang van diepere Europese impulsen met de impulsen van deze tijd

199

De werking van drie parallel lopende evolutiestromingen: van de volksaard, van het individuele van de bewustzijnsziel, en van het algemeen menselijke gewaarwordingselement. Het werken van de Christusimpuls op drie niveaus: in het etnische element, dan in het individu door de bewustzijnsziel; als derde binnen de ontwikkelingsleeftijd van de hele mensheid in de gewaarwordingsziel. In de gezindheid van Goethe werkt de Christusimpuls tegenover de bewustzijnsziel. Graalstemming in 'Wilhelm Meister' (beeldengalerij). In het arianisme en athanasianisme een eerste volksdifferentiatie. Het arianisme zette zich voort in het russionisme. Wereldlijke impuls van het Keltenvolk: organiserend, aristocratisch element (leider en helpers, koning Arthur en de ridders van de rondetafel); hij liet het loge-volk ontstaan, dat het anthanasianisme opnam, maar door de verlamming van de Christusimpuls leidde tot het deïsme, tot de verlichting. De graalstroming, die ook in het russionisme aanwezig is, maakt de verbinding tussen het meest intieme van de bewustzijnsziel en de spirituele werelden. Het samenwerken van deze elementen met wat in de ontwikkeling van alle mensen aanwezig is, de meer onbewuste gewaarwordings-

ziele-evolutie, rommelt in het onderbewustzijn, neigt naar het socialisme en manifesteert zich luidruchtig. Het is het internationale element dat goede vooruitzichten voor de toekomst in zich draagt, dat zich moet verbinden met een juist gevoel voor het totale wezen van de mens. In het individualisme dat in het goetheanisme zit en alleen in een filosofie van de vrijheid zijn hoogtepunt kan bereiken, ligt de kiem van een juist begrepen socialisme. Voorwaarden voor een gezonde ontwikkeling van de socialistische beweging: parallel aan haar moet gaan, naast de broederschap in de maatschappelijke structuur, de vrijheid van het religieuze denken en de gelijkheid op het gebied van de kennis.